

of secret service is all round illumination of work of this educational establishment in a period and finding out of her place outlined for research in the system of higher education of the Volyn area in particular and the states on the whole.

On the basis of wide historiography and spring base the basic stages of the post-war becoming of the Lutsk teaching institute are exposed and the basic tasks of educational educator and research work of pedagogical collective are certain. An author is expose the specific of forming of pedagogical shots and expansion of material and technical base of educational establishment. Drawn conclusion in relation to the prospects of further researches by a search and bringing in of sources of the personal origin: remembrances of teachers, interviews with former graduating students and others like that.

Keywords: the Lutsk teaching institute, postwar period, material and technical base, research work, Volyn area.

Фазан Н. И., заведуючий музеєм історії освіти Волині, Волинський інститут післядипломного педагогічного освіти, соискатель кафедри нової і сучасної історії України, Восточноевропейський національний університет ім. Леси Українки (Україна, Луцьк), Mfazan@ukr.net

Возобновление деятельности Луцкого учительского института в 1946–1953 гг.

Исследование посвящено особенностям возобновления деятельности Луцкого учительского института (сегодня – Восточноевропейского национального университета им. Леси Украинки) и основным направлениям его функционирования в первые послевоенные годы. Целью исследования является всестороннее изучение и описание работы этого образовательного учреждения в очерченный период, и определение его места в системе высшего образования Волинской области в частности и государства в целом.

На основании широкой историографической базы, архивных источников раскрываются основные этапы послевоенного становления Луцкого учительского института и определяются основные задачи учебно-воспитательной и научно-исследовательской работы педагогического коллектива. Автором раскрывается специфика формирования педагогических кадров и укрепления материально-технической базы учебного заведения. Сделаны выводы о перспективах последующих исследований путем поиска и привлечения источников личностного происхождения: воспоминаний преподавателей, интервью с бывшими выпускниками и тому подобно.

Ключевые слова: Луцкий учительский институт, послевоенный период, материально-техническая база, научно-исследовательская работа, Волинская область.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyanyenko.ov@gmail.com

Просторово–часові виміри повсякдення педінститутів УРСР доби «відлиги» (1953–1964 роки) (Ч.1)

Ілюструються проблеми професійного життя освітян УРСР які вносила на загал профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами висхідного наповнення власного робочого часу; виявити реальне та бажане в улаштуванні робочого простору, порівняти оцінювання якості навчально-виховного процесу, ставлення до організації контролю роботи висхідного з боку центральних органів влади, а також змалювати образ студента-заочника в ув'язненні педагогів.

Ключові слова: повсякдення, вища педагогічна школа, десталінізація, робочий час, обладнання, заочна освіта.

Світ повсякдення розвивається у власній площині часу та простору. До звичного – астрономічного – плину часу та географії додається і суб'єктивне відчуття себе у вимірі. А разом із тим формується і ставлення до роботи, побуту та дозвілля. У цій розвідці ми поглянемо на те, які питання з цієї осі координат піднімалися у профільній періодичній пресі – «Радянській освіті» – упродовж «відлиги». Спершу звернемо увагу на те, які проблеми у наповненні власного робочого часу освітяни вносили на широкий загал. За дванадцятилітня десталінізації п'ять заміток так чи інакше торкалися цієї теми. Найперша стаття, де згадувався

робочий час, була присвячена роботі Київського ДПІ під час літньої сесії 1953 р. Кореспондент з позитивними емоціями зауважував, що кабінети і лабораторії закладу працювали з 8 ранку до 23 години [1]. Проте, це була єдина схвальна публікація щодо організації робочого часу освітян. Інші чотири у рівній мірі критикували наявний стан речей. У листопаді того ж року на прикладі Ізмаїльського ДПІ показали недосконалість формування робочого навантаження педагогів. Заклад, який щойно був створений на базі двох учительських інститутів лише «вчився» жити по нормах вищого педагогічного закладу. Невміння правильної організації робочого часу викладачів автор ставив у провину недбайливому керівництву педінституту, звинувачуючи одночасно у байдужості до педвузів і українське Міністерство освіти. Прикладом найкричущішої некомпетентності були скарги молодого викладача Леоненка. Той жалівся, що йому важко було читати методику викладання літератури, бо розклад змінювався декілька разів на тиждень. Та й до того він сам ніколи не працював у школі, аби ділитися практичним досвідом [2].

Інше зауваження щодо часового виміру стосувалося невідповідності кількості навчального матеріалу щодо часу, який на це відводився. У квітні 1958 р. «рупором незгоди» став Чернігівський ДПІ. Викладач вишу, кандидат філологічних наук Г. Неділько називав лекції часом «поговорити про все й потроху». Тут проблема часу переходила у площину інформаційного простору. Масив даних доводилося зводити до переказу підручника упродовж 20 хвилин, а потім вдаватися до переказу творів з кількох програм – таких, наприклад, як «Червона хустина», «Бур'ян» та «Пилипко» Андрія Головка. Педагог мотивував витрати часу на переказ просто: «Інакше важко на іспитах – студенти не знають й елементарного» [4]. Абстрактний час ставав мірою якості.

Наступна часова проблема стосувалася одвічного викладацького головного болю – навантаження. У серпні 1959 р. на прикладі Луцького ДПІ заговорили про перевантаженість педагогів. Виявилось, що багато освітян завдяки «умілій» організації робочого часу були змушені працювати по 10–12, а то і 14 годин на добу. Проте виявилось, що навантаженість одних ішла поруч з часовими махінаціями інших. Освітяни часто вдавалися до обдурювання держави через дописування годин. Наприклад, у липні 1959 р. математики В. Панасевич та В. Заріцька відзвітували про проведення занять на 400 годин кожен, а їхній колега М. Сабчук – на 300 годин. Часова проблема переходила у площину матеріальну. Кореспондент звертав увагу на те, що такі доценти отримували по 3–4 тисячі карбованців за те що «провели» заняття таким чином, а радше відбули чи взагалі приписали. Поруч із штатними махінаторами з часом на поверхню поспливали й погодинники, які, як виявилось, працювали у Луцьку «як завгодно» – не залежно від відведеного часу, предмету та власного профіля. Яскравим прикладом був лучанин Г. Бойко, який сам закінчив цей же педінститут, працював у школі Володимира–Волинського, а читав різні предмети. Тому дописувач питав, що він викладатиме в оплачуваній державою час: «зарубіжну літературу, російську мову... завтра піде на математику?» [3].

Проблема часу в житті студента педагогічного закладу виринула з-поміж публікацій «Радянської освіти» лише у серпні 1964 р. Перевантаження навчанням молоді у

742 вишах СРСР стало причиною жартів. Вони іронічно запитували: «Яка межа міцності студентів?». Радянську студентську молодь називали «найбільш завантаженими людьми у світі». Молоді люди мали 36 годин пар разом із 6–8 годинами факультативів на тиждень, плюс 6–8 годин на виконання домашнього завдання на день. Кореспондентка співчутливо зауважувала, що навчати студентів в епоху атомної енергії та космічних польотів треба було зовсім інакше, ніж в епоху пару та електрики. Як позитивний крок – навіть більше – як щастя – називався новий навчальний план на 1964–1965 навчальний рік, який мав скоротити навантаження молоді на 12 годин [5]. Як бачимо, відчуття робочого часу викладачами та студентами було кардинально протилежним. Для менторів його брак тлумачився причиною погіршення якості навчання. Тоді як молодь пересичення робочими годинами розглядала як «минуле століття» в організації системи освіти.

Нині звернемо увагу на те, яким освітяни представляли свій робочий простір. Цій темі було приділено втричі більше уваги, аніж роздумам з приводу часу. Здавалося, що крана матеріалістів краще реагувала на опис успіхів в облаштуванні світу тілесного, ніж на роздуми про абстрактні поняття. Так, саме успіхів. Більшість публікацій стосувалися саме відбудові, розширенню та поверненню довоєнної слави закладів освіти. Країна ще стояла на згарищах Другої світової, там же й проводила навчання – у напівзруйнованих приміщеннях [21]. Тому кожна ремарка про покращення робочого простору ставала знаковою. У 1953 р. це були лише дві статті, у яких одним реченням зазначалося про робочий простір педагогів. У червні згадали про Станіславський ДПП, створений у 1950 р. Єдина характеристика, підібрана для змалювання середовища вишу – «розвивається успішно» [19]. Схожою була й друга замітка у жовтні стосовно облаштування Осипенківського ДПП, нещодавно реорганізованого з учительського інституту. Тут інформація стосувалася організації побуту молоді. Через збільшення асигнувань виш зумів побудувати гуртожиток [20].

У серпні 1954 р. у пресі з'явилася перша критична публікація, що на прикладі Чернівецького ДПП змальовувала ситуацію, властиву більшості знищених війною педінститутів в УРСР. У Чернівцях не рухався з місця капітальний ремонт, який мав зробити облбудтрест. Проте, чиновники не поспішали з виконанням робіт, хоча документи і матеріали були в наявності [6].

Із другої половини 1950-х періодика створювала образ вищого педагогічного закладу як сучасної установи, що вийшла з повоєнної кризи та змогла не просто відновити, але й модернізувати навчальний простір. У жовтні 1955 р. першою ластівкою з «посталих з попелу» став Запорізький ДПП. Кореспонденти повідомляли про спорудження нової будівлі вишу, прибудову астрономічної вишки, планетарію, читального та гімнастичного залів [7].

У 1956 р. зразковим прикладом відбудови став Вінницький ДПП. «Радянська освіта» вдало створювала контраст. Ще у 1953 р. була розміщена довідка про довоєнний стан закладу, де вчилось 500 студентів та працювало 57 викладачів. Проте, уже 1953 р. штат значно розширився до 1300 студентів стаціонару та 2225 заочного відділу [9]. У статті за вересень 1956 р. вкотре нагадали про втрати: зруйнований навчальний корпус, спалено бібліотеку, знищені профільні кабінети. На тлі цього демонстрували звершення колективу по

відбудові, що відбулися за 11 років: 105 кімнат, бібліотека з 110 тис книжок, фізичний кабінет у 16 аудиторіях на 1 млн крб. обладнання та 9 кіноапаратів [8]. Це дійсно був подвиг, бо освітяни часто самі ставали до мурування стін і приміряли на собі професію мулярів–штукатурів. У листопаді 1956 р. це стало зрозуміло з чергового анонсу відбудовчих успіхів з Вінниці. Новий корпус педінституту вкотре презентувався як приклад відповідності новітнім потребам освіти. Як зразкові рекламували лабораторії механіки, радіо, оптики, методики фізики, методики математики, креслення, астрономії та автосправи. Однією з передових називали відроджену книгозбірню на 150 тис. примірників. Студентська молодь була безпосереднім учасником процесу створення свого навколишнього середовища. У 1956 р. кореспонденти були присутні на будівництві спортзалу Вінницького ДПП, де запитали студентку Валентину Мазну: «Ви займаєтесь спортом, вчитеся та ще й допомагаєте в будівництві спортзалу. Втомлюєтесь, напевне?». На що дівчина відповіла: «Та яка ж втома... адже будуємо для свого інституту!» [10]. По суті це було неофіційним гаслом освітян доби: держава важко справлялася з післявоєнною відбудовою. Тому педагоги знаходили вихід лише у тимчасовій перекваліфікації у майстрів широкого профіля.

Така форма зміни власного робочого простору віталася і рекламуватися. У жовтні 1957 р. повідомили, що Ворошиловградський педінститут власними силами обладнав механічну майстерню, радіостанцію, кабінет іноземної мови, фотолабораторію та телевізійну установку. Студенти вишу в середньому провели по 60 годин на будівництві власного гуртожитку. Молодь також збудувала новий театр та долучилася до зведення будинку професорсько–викладацького складу [11]. У тому ж році першокурсники Ніжинського ДПП працювали на будівництві капітального приміщення нових майстерень та навчального корпусу. Прикметно, що кореспонденти захоплювалися не лише цікавістю молоді до облаштування побуту, але й умінню поєднувати виробничу активність з обговоренням політичних проблем [12].

До кінця 1950-х у пресі утверджується позитивний образ педагогічного вишу як простору (наприклад, як Луганський ДПП у замітці за жовтень 1958 р.). У ньому вже, здається, немає проблем. Він зміг відродитися з попелу війни. Якщо у ньому ще і ведуться ремонтні роботи, то мають скінчитися (в Луганську навіть називали знакову дату – до річниці Жовтневої революції – 7 листопада 1958 р.). На благо рідного вишу працюють всі – і чи не найбільше молодь. У згадуваному виші з початком нового навчального року навіть збільшили кількість студентських робітничих бригад, задіяних на облицюванні корпусу. Молоді люди активно залучалися до відбудови, бо ставили перед собою цілі і ревно йшли до їхнього виконання, навіть достроково. Молоді луганчани брали на себе зобов'язання урядувати спортивну залу, спорудити спортивні споруди в майданчиках, дендропарк та науково–дослідну ділянку до 1 листопада. А до 15 числа – обладнати 2 ленінські кімнати в новому гуртожитку. Новітній виш ставав не просто закладом освіти, а садом пізнання. До речі, в Луганську студенти також завершили посадку інститутського фруктового саду. Не дивно, що виші стали навіть викликати один одного на соціалістичне змагання в облаштуванні власного робочого простору. Суперником Луганського став Сталінградський ДПП [13].

У 1960-х роках знову постала проблема простору. Вищі стикнулися з браком місця для числа студентів, що зросло з часів відбудовчих 1950-х. Окремі з заклади навіть попри широку рекламу успіхів у пресі, так і не змогли довести до бажаного власний матеріальний світ. У січні 1963 р. з'явилася перша критична стаття про поразки повоєнної відбудови. Автори звертали увагу на долю Запорізького ДПП. Влада відвела землю під будівництво корпусу №2, але потім забрала її під зведення дитячого комбінату, хоча викладач і та студенти самотужки вже завезли на будмайданчик 50 кубів бетону і вирили траншеї [14]. На противагу цьому в лютому опублікували статтю про Донецький ДПП, де відкрився новий музичний факультет. Дописувачі зауважували, що відділення не мало великих приміщень, тільки закінчили будувати новий 4-поверховий корпус, але освітяни не скаржилися тісноті та читали лекції з основ музичної педагогіки у наявних аудиторіях [15]. Це виглядало як неофіційна команда не скаржитися, бо іншим, можливо, ще гірше. Відповідь на труднощі була незмінною: якщо держава не допомагає – використовуйте безкоштовний трудовий резерв – студентів.

Така панацея від хвороби невлаштованості робочого середовища була використана у 1963 р. в Ужгороді. На вулиці Митній молодь самотужки звела 4-поверховий гуртожиток, планувала добудувати і п'ятий поверх з їдальнею, спортзалом, плавальним басейном. Студенти працювали Зранку до 9 вечора у дві зміни. На зведення одного поверху молоді освітяни витрачали 1 тиждень. Студенти Ужгорода упевнено зауважували кореспондентам: «Перш ніж станемо вчителями-істориками, впишемо, так би мовити, невеличку сторінку в історію нашого студентського містечка, де житиме 1800 юнаків і дівчат» [16].

В останній рік відлиги здавалося, що різні вищі педагогічні заклади жили у паралельних реальностях. В одних ситуація з облаштуванням життєвого простору не викликала запитань, в інших же навпроти залишала бажати кращого. До перших слід віднести широко рекламований у «відлигу» Вінницький ДПП. У 1964 р., за свідченням його директора О. Ткаченка, освітяни закладу здолали матеріальні труднощі. У Вінниці відкрили загальнонауковий факультет, нові лабораторії зоології, ботаніки, геології, ґрунтознавства та фізіології рослин [17]. Протилежністю цьому був Херсонський ДПП. У серпні 1964 р. кореспондент І. Яблонська побачила подвійність стандартів радянської показової величі. Приміщення педагогічного вишу в Херсоні мали привабливий вигляд зовні, гостей приваблювала старовинна архітектура в оточенні густої тіні тополь і дубі. Проте, коли за відвідувачами закривалися двері, в очі дув «химерний подих запустіння, потріскані стіни аудиторій, старенькі столи, кафедри». Ректор закладу Сергій Селіщев декілька років даремно просив Міністерство освіти виділити гроші на капітальний ремонт. Актовий зал педінституту ще починав будуватися. Хоча за планом відбудова мала б тривати уже 7 років, і з урахуванням нових термінів в найкращому випадку мала б закінчитися через 6–8 місяців. Проблема полягала ще й у тому, що будматеріали, виписані для педінституту, щороку адресувалися Херсонбудом іншому замовникові – «за домовленістю». Така ж ситуація була і з облаштуванням студентського житлового простору – у Херсонському ДПП гуртожиток просто не спорудили [18].

Список використаних джерел

1. Івашина Г. На екзаменах у Київському педагогічному // Радянська освіта. – 6 червня 1953. – №23. – С.2.
2. Сиротюк М. Роботу інституту на вищій рівень // Радянська освіта. – 14 листопада 1953. – №46. – С.2.
3. Науменко А. Чого не помічають у Луцьку? // Радянська освіта. – 8 серпня 1959. – №32. – С.2.
4. Новомінський А. Лекція у педвузі // Радянська освіта. – 5 квітня 1958. – №14. – С.2.
5. Федюшева Н. Золотий ключ // Радянська освіта. – 29 серпня 1964. – №69. – С.2.
6. Редько Ф. В реорганізованому педвузі // Радянська освіта. – 14 серпня 1954. – №33. – С.4.
7. Запорізький педагогічний інститут // Радянська освіта. – 8 жовтня 1955. – №41. – С.2.
8. Ткаченко О. На піднесенні // Радянська освіта. – 1 січня 1956. – №1. – С.2.
9. Ткаченко О. У новому навчальному році // Радянська освіта. – 5 вересня 1953. – №36. – С.4.
10. Ткаченко О., Лютворт Г., Новомінський А. Тут готують радянських учителів. З досвіду роботи Вінницького педагогічного інституту // Радянська освіта. – 17 листопада 1956. – №47. – С.3.
11. Сміченко Х. Ворошиловградський педінститут до знаменної дати // Радянська освіта. – 24 серпня 1957. – №34. – С.3.
12. Єромицький П. Першокурсники // Радянська освіта. – 21 грудня 1957. – №51. – С.4.
13. Сміченко Г., Калашніков В. До знаменної події // Радянська освіта. – 18 жовтня 1958. – №42. – С.1.
14. Костантинів А. Запорізькі стандарти // Радянська освіта. – 30 січня 1963. – №8. – С.4.
15. Перший музичний // Радянська освіта. – 23 лютого 1963. – №15. – С.2.
16. Тут буде студентське містечко // Радянська освіта. – 27 квітня 1963. – №33. – С.2.
17. Ткаченко О. Будні загальнонаукового // Радянська освіта. – 11 січня 1964. – №4. – С.2.
18. Яблонська І. За фасадом // Радянська освіта. – 26 серпня 1964. – №68. – С.2.
19. Швецов К. Заходи педінституту // Радянська освіта. – 13 червня 1953. – №24. – С.1.
20. Портенко В., Юфіт Н., Ляшенко П., Єромицький П. У реорганізованому педвузі // Радянська освіта. – 17 жовтня 1953. – №42. – С.2.
21. Лук'яненко О. В. Побутові умови колективів педінститутів УРСР часів «відлиги» // Гуржівські історичні читання: Збірник наукових праць. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – Вип.5. – С.144–146.

References

1. Ivashyna H. Na ekzamenakh u Kyuyivs'komu pedahohichnomu // Radians'ka osvita. – 6 chervnya 1953. – №23. – S.2.
2. Syrotyuk M. Robotu instytutu na vyshchyy riven' // Radians'ka osvita. – 14 lystopada 1953. – №46. – S.2.
3. Naumenko A. Choho ne pomichayut' u Luts'ku? // Radians'ka osvita. – 8 serpnnya 1959. – №32. – S.2.
4. Novomyns'kyu A. Lektsiya u pedvuzi // Radians'ka osvita. – 5 kvitnya 1958. – №14. – S.2.
5. Fedyusheva N. Zoloty klyuch // Radians'ka osvita. – 29 serpnnya 1964. – №69. – S.2.
6. Red'ko F. V reorhanizovanomu pedvuzi // Radians'ka osvita. – 14 serpnnya 1954. – №33. – S.4.
7. Zaporiz'kyu pedahohichnyy instytut // Radians'ka osvita. – 8 zhovtnya 1955. – №41. – S.2.
8. Tkachenko O. Na pidnesenni // Radians'ka osvita. – 1 sichnya 1956. – №1. – S.2.
9. Tkachenko O. U novomu navchal'nomu rotsi // Radians'ka osvita. – 5 veresnya 1953. – №36. – S.4.
10. Tkachenko O., Lyutvort H., Novomyns'kyu A. Tut hotuyut' radians'kykh uchyteliv. Z dosvidu roboty Vinnyts'koho pedahohichnoho instytutu // Radians'ka osvita. – 17 lystopada 1956. – №47. – S.3.
11. Yemchenko Kh. Voroshylovhrads'kyu pedinstytut do znamennoyi daty // Radians'ka osvita. – 24 serpnnya 1957. – №34. – S.3.
12. Yeromyts'kyu P. Pershokursnyky // Radians'ka osvita. – 21 hrudnya 1957. – №51. – S.4.
13. Yemchenko H., Kalashnikov V. Do znamennoyi podiyi // Radians'ka osvita. – 18 zhovtnya 1958. – №42. – S.1.
14. Kostantynov A. Zaporiz'ki standarty // Radians'ka osvita. – 30 sichnya 1963. – №8. – S.4.

15. Pershyy muzychnyy // Radyans'ka osvita. – 23 lyutoho 1963. – №15. – S.2.
 16. Tut bude student-s'ke mistechko // Radyans'ka osvita. – 27 kvitnya 1963. – №33. – S.2.
 17. Tkachenko O. Budni zahal'nonaukovoho // Radyans'ka osvita. – 11 sichnya 1964. – №4. – S.2.
 18. Yablons'ka I. Za fasadom // Radyans'ka osvita. – 26 serpnya 1964. – №68. – S.2.
 19. Shvetsov K. Zakhody pedinstytutu // Radyans'ka osvita. – 13 chervnya 1953. – №24. – S.1.
 20. Portenko V., Yufit N., Lyashenko P., Yeromyts'kyu P. U reorhanizovanomu pedvuzi // Radyans'ka osvita. – 17 zhovtnya 1953. – №42. – S.2.
 21. Lukuianenko O. V. Pobutovi umovy kolektyviv pedinstytutiv URSR chasiv «vidlyhu» // Hurzhiyivs'ki istorychni chytannya: Zbirnyk naukovykh prats'. – Cherkasy: CHNU im. B. Khmel'nyts'koho, 2012. – Vyp.5. – S.144–146.

Lukuianenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukuianenko.ov@gmail.com

Spacetime dimensions of the daily life of the pedagogical institutes of the UkrSSR of the «thaw» period (1953–1964 years) (Part 1)

The article illustrates what problems of the professional life of teachers of the UkrSSR were covered by the profile press of the period of de-Stalinization (1953–1964). Application of the method of content analysis allowed to illustrate the university teachers' interpretation of substantive content of their own working time; to identify the actual and the desired equipping of the workspace, to compare the assess to the quality of the educational process, the attitude towards the organization of the control over the work of high schools from the side of the central government, as well as to describe the way of representation of part-time students in the worldview of the teachers.

Keywords: everyday life, the higher pedagogical school, de-Stalinization, time, equipment, distance education.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, ст. преподаватель, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukuianenko.ov@gmail.com

Пространственно-временное измерение повседневности пединститутов УССР времён «оттепели» (1953–1964 годы) (Ч.1)

Иллюстрируются проблемы профессиональной жизни педагогов УССР, которые освещала профильная пресса периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент-анализа позволило проиллюстрировать толкование преподавателями вузов содержательного наполнения собственного рабочего времени; выявить реальное и желаемое в устройстве рабочего пространства, сравнить оценки качества учебно-воспитательного процесса, отношение к организации контроля работы вузов со стороны центральных органов власти, а также описать образ студента-заочника в представлении педагогов.

Ключевые слова: повседневность, высшая педагогическая школа, десталинизация, рабочее время, оборудование, заочное образование.

* * *

УДК 930.85[821.161.2]

Сморжевська О. О.,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
новітньої історії України історичного факультету,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
oksana@ipnet.kiev.ua

ПОСТМОДЕРНА ПРОЗА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО (НА ПРИКЛАДІ «АРМІЙСЬКИХ ОПОВІДАнь» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА ТА ЙОГО РОМАНІВ «РЕКРЕАЦІЇ», «МОСКОВІАДА» І «ТАСМІЦЯ»)

На основі «армійських оповідань» та романів «Рекреації», «Московіада» і «Тасміція» Юрія Андруховича розглянуто постмодерну прозу української сучасної літератури як джерело для вивчення історії повсякденності на зламі 1980–1990-х рр. Зазначені твори Ю. Андруховича – специфічне джерело до вивчення новітньої історії України. Особливого звучання вони набули в умовах гібридної війни, вагомою складовою якої є війна інформаційна, світоглядна боротьба за умонастрої людей. Показово, що значна кількість цитат з них, написаних переважно на початку 1990-х рр. у гротескній, карнавальній манері, відображає сьогодення, що це раз підтверджує пророчу матрицю

постмодерної літератури. Методологія даної розвідки ґрунтується, насамперед, на методах деконструкції та інтертекстуальності, що дозволяє найбільш всебічно розглянути літературний твір як історичне джерело. У висновку стверджується необхідність вивчення української постмодерної літератури як такої, що сприяє дослідженню історії повсякденності в умовах становлення України як держави.

Ключові слова: Юрій Андрухович, постмодерна проза, «армійські оповідання», «Рекреації», «Московіада», «Тасміція».

В українській культурі особливо яскравого дискурсу постмодернізм набув у літературі. З кінця 1980-х рр., з послабленням цензуро-ідеологічних утисків, розпочався новий етап в українському літературному житті. Він породив й нову письменницьку генерацію, одним з найяскравіших представників якої є Юрій Андрухович. Загалом виокремлюють три основні класифікації постмодерної української літератури: за генераційним принципом («вісімдесятники», «дев'яностники», «нульові»); за територіально-географічним («житомирська» і «галицька» школи); за стильовою орієнтацією («карнавальна» й «міфологічна» тенденції). Українська постмодерна література вже потрапила в орбіту дослідження її як оригінального культурного явища. Жваві літературознавчі дискусії точаться переважно навколо кількох імен або об'єднань. По-різному сприймається постмодернізм в українській культурі загалом і літературі зокрема. Шкала коливається від неприпустимості випускати в українську мову постмодерністські «штучки» (О. Пахльовська, С. Квіт, Є. Баран, І. Фізер, О. Яровий) до його апологетики й популяризації (М. Павлишин, Т. Гундорова, Р. Семків). Сам Юрій Андрухович, захищаючи постмодернізм від всебічної критики («постмодернізм добре, назвімо це «постмодернізмом») – це там, де кожен із нас опинився сьогодні, це така обставина часу і місця, від якої нікуди нам не подітися, територія «поміж» і «всередині», нікому-не-належний міжцивілізаційний, але й понадцивілізаційний простір, <...> це сміття всіх наших середмість, наша пам'ять, наша надія, наша самотність <...>, визнає постмодернізм як факт. Ю. Андрухович зауважує про неможливість дефініювати те, в середині чого знаходиться. На його думку, постмодернізм – це певний стан, певна кондиція, насамперед у культурі, спричинені усім попереднім розвитком людства, зокрема модернізмом. Письменник стверджує, що постмодернізм – усвідомлення неважливості «нового» (як це було в часи модернізму), акумуляція пам'яті про попередні поразки й безвихідні ситуації, а звідси – й іронічність та гротескність [1].

Тобто бачимо, що український варіант постмодернізму в літературі вже став предметом уваги науковців, літераторів, публіцистів. Я ж пропоную звернутися до постмодерної прози як до джерела вивчення історії. Зокрема, у прозових текстах Юрія Андруховича можна почерпнути значний масив інформації щодо умонастроїв, світоглядних пертурбацій, які вирували в українському суспільстві в роки доживання СРСР та перші роки України як держави. Згадаймо Арістотелеве, що історик описує те чи інше таким, яким воно було, а поет – таким, яким воно могло б бути. У випадку з першими прозовими творами Ю. Андруховича бачимо в цих текстах і історика, і поета. Тобто для прочитання їх як джерела інформації до вивчення історії повсякденності найкраще підходить метод деконструкції. Такий підхід дозволить вивести на поверхню алюзії, підтексти, завуальовані конфлікти, замовчування тощо. Важливим у прочитанні прозових